

Dyslexie a jiné poruchy učení

Specifické poruchy učení mohou být definovány jako:

Neočekávaný a nevysvětlitelný stav, který může postihnout dítě s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí, charakterizovaný významným opožděním v jedné nebo více oblastech učení.

Specifické poruchy se mohou projevit jak v oblastech vzdělávání (matematika, pravopis atd.), tak v oblastech spojených s běžným životem (vytrvalost, organizace, sebekontrola atd.). Ve většině případů se u dítěte vyskytuje více poruch učení najednou. Až třikrát více bývají postiženi chlapci, což souvisí s konsekvencí určitých genů na chromozomu X.

Schopnosti dítěte, případně jeho nedostatky můžeme měřit Standardizovaným testem. Tento byl vytvořen na základě výzkumu na skupině dětí. Jejich průměrný výsledek byl pak označen za standart.

Odhaduje se, že specifickými poruchami učení je postiženo zhruba 10% dětí. Nejvíce postiženými oblastmi jsou čtení, jazyk, pozornost a motorická koordinace.

V případě, že mají rodiče podezření, že jejich dítě trpí specifickou poruchou učení měli by co nejdříve začít spolupracovat s učitelem dítěte. Ten pak podá doporučení na pracoviště zabývající se poruchami učení, která existují ve větších městech jako Pedagogicko psychologické poradny. Před vyšetřením u dětského psychologa musí dojít k vyšetření u oftalmologa a audiologa, aby se zamezilo záměně poruch učení s nějakým zdravotním nedostatkem.

U psychologa pak dochází k testování dítěte řadou testů. U tohoto vyšetření je doporučena přítomnost rodičů, která by však neměla nějak narušovat samotný průběh vyšetření.

Testy jsou zařazeny do tří oblastí

- testy inteligence
- testy školních znalostí
- testy dalších specifických schopností

U některých dětí bývají dále prováděny testy vylučující jiné příčiny problémů s učením či chováním. Jsou to například testy chromozomální (vylučují genetické poruchy), EEG (vylučují např. epilepsii) atd.

Po skončení všech vyšetření, oznámí psycholog rodičům konečnou diagnózu a navrhne další postup řešení problémů.

Specifická porucha čtení - Dyslexie

Tuto poruchu můžeme definovat jako **závažné, nevysvětlitelné opoždění ve čtení, vyskytující se u průměrně nebo nadprůměrně inteligentního dítěte.**

Významnými ukazateli této poruchy mohou být např. potíže s rozlišováním „d“ a „b“, nechuť číst nahlas, monotónní hlas během čtení a tendence ukazovat si při čtení prstem.

Po provedení testů na ostrově Isle of Wight profesorem M. Rutterem byly u skupiny dětí postižených specifickou poruchou čtení zjištěny následující charakteristiky:

- ve skupině se vyskytovalo třikrát více chlapců než dívek
- řečové a jazykové problémy byly třikrát častější než u zbytku populace
- opakovaný výskyt těchto potíží v rodinách byl třikrát vyšší než u zbytku populace
- tyto děti měly problémy s rozlišováním pravé a levé strany

Při testování jsou dítěti předkládány testy, jejichž obtížnost se zvyšuje. Psycholog poté určí kdy dítě dosáhlo své horní hranice. Testy stanovují

- rychlost čtení – v porovnání s dětmi stejného věku
- přesnost čtení – počet chyb, které dítě udělá
- míra chápavosti – po přečtení se položí otázky vztahující se k obsahu textu.

Kromě těchto oblastí můžeme testovat také vizuální vnímání (schopnost mozku správně vnímat to, co vidí oči).

S poruchou čtení bývá v některých případech spojena porucha řeči.

Metody vyučování čtení:

- ❖ Podívej se a vyslov – dítěti jsou předkládány ilustrované texty, se stále se opakujícími slovy. Dítě se naučí slova rozpoznat zrakem.
- ❖ Akustická metoda
 - *Základní* – dítě se naučí jak písmena zní samostatně a pak je spojuje do slov
 - *Lingvistická* – dítě se naučí jak zní písmena a později skupiny slov, které mají stejný zvuk
- ❖ Pozměněná abeceda – v angličtině se do slov vkládají znaky, znázorňující jak se dané písmeno čte místo toho jak se píše
- ❖ Metoda známé slovní zásoby – dítě nečte předtištěný text, ale text sestavený s ohledem na jeho slovní zásobu Dítě poví učiteli příběh, ten ho zapíše a dítě se ho pak učí číst
- ❖ Vícesmyslová metoda – dítě naslouchá zvuk, vnímá pohyb při psaní písmen, může si ohmatat 3D model písmene atd.

Vyučování dítěte se specifickými poruchami čtení pomocí rodičů

- ❖ Kniha musí odpovídat slovní zásobě dítěte. Nejlepší jsou knihy s obrázky.
- ❖ Dítě musí mít pohodlí a dobré světlo. Nejsnadnější typ písma je bezpatkové.
- ❖ Dítě si má ukazovat prstem.
- ❖ Rodiče se střídají s dítětem při čtení. Dítě sleduje očima rodičovu pasáž.
- ❖ Lekce jsou zpočátku krátké (5 min). postupně se prodlužují.
- ❖ Neopravujte dítě, pokud chyba nemění smysl textu.
- ❖ Pochvalte dítě za dobře přečtenou pasáž.

Specifická porucha pravopisu - Dysortografie

Bývá často spojena s poruchou čtení. Testy se většinou provádějí jako diktát. Některé se zaměřují na to, zda je dané slovo napsáno pravopisně správně. Děti s podezřením na tuto poruchu by měly být testovány sluchově, protože některé pravopisné chyby mohou být způsobeny zhoršením sluchu.

Možné chyby v pravopise

- ❖ Fonetické – dítě v textu zaměňuje písmena. Hlavně u složitých slov nebo u slov které se píše jinak než čtou. (goase místo goose)
- ❖ Vizuální chyby – záměna písmen. Slovo zní správně, ale je napsáno špatně. (lite místo light)
- ❖ Chyby v nahrazování písmen – (pig místo big) mohou být důsledkem sluchových problémů
- ❖ Chyby vkládání a vynechání – (beflore místo before)
- ❖ Sekvenční chyby – (brigde místo bridže)

Pomoc dítěti v pravopise

Dobrá metoda výuky pravopisu je doma. Na kartičky napíšeme slabiky jednotlivých slov a dítě se je pak postupně učí. Nejdříve číst, potom psát. Procvičujeme každý den. Přidáváme zhruba tři slova za den.

Specifická porucha psaní – Dysgrafie

Porucha psaní postihující úpravu písemného projevu i osvojování jednotlivých písmen.

Při testech se získávají tři vzory písma

- Část volné kompozice na dané téma – stanoven čas
- Diktát – měřen čas
- Přepis tištěného textu – měřen čas

Takto se zjistí rychlost písma a čitelnost písma. Lékař musí vyloučit pohybovou nebo vizuální poruchu dítěte.

Porucha psaní souvisí většinou s poruchou čtení. Tato porucha bývá objevena často až v pozdějším věku, protože žáci většinou nepíší v přítomnosti učitele, ale samostatně s dostatkem času.

Vady při specifických poruchách psaní

- ❖ Pohybové potíže s plánováním pohybu – nefunguje část mozku, která zajišťuje, aby úkony při psaní byly prováděny kontinuálně. Tato vada bývá nazývána Dyspraxie.
- ❖ Vada vizuálního vnímání – Týká se postupu při rozpoznávání písmen. Je to porucha mechanismu, kterým mozek interpretuje podněty z očí. Děti píše komplikovaným způsobem, písmena se překrývají, jsou kostrbatá.
- ❖ Špatné držení tužky – způsobené nízkým bonusem ve svalech ruky.
- ❖ Poruchy vizuální paměti – děti opisují dobře, ale neumí psát diktát. Nepamatují si tvar písmen
- ❖ Vada prostorové orientace – neuspořádanost písma na stránce
- ❖ Snížená rychlost zpracování – písmo je čitelné jen pokud je psáno extrémně pomalu

Děti se nejnáze naučí písmo typu manuskript (tiskací). Někdy nemusí dosáhnout vyšší úrovně. Dalším stupněm je prekurzíva, v níž písmena končí zatočenými tahy (ligatury), které napomáhají k přechodu ke kurzívě (psací).

Při snaze o zlepšení je nejdůležitější správný posed a držení pera. Ostatní způsoby jsou individuální s ohledem na formu a závažnost poruchy.

Specifická porucha v matematice – Dyskalkulie

Postihuje operace s čísly, matematické představy, prostorové představy při práci s čísly i při geometrii. Pro zjištění poruch se používá test zaměřený na aritmetické schopnosti. Důraz je kladen na mentální výpočty a soustředění.

Typy poruch

- ❖ Porozumění matematice – schopnost rozumět, co znamená číslo
- ❖ Operační funkce – problémy při sčítání, odčítání ...
- ❖ Výběrový proces – problémy s vybráním vhodné aritmetické operace pro řešení příkladu
- ❖ Sekvenční organizace – problémy s učení malé násobilky a početním pořádkem
- ❖ Abstraktní znázornění – neschopnost porozumět, co představují symboly čísel
- ❖ Sluchově-zrakové asociace – poruchy v přidělování čísla psanému symbolu
- ❖ Seskupování – Porucha přiřazování skupin předmětů. Problémy s množinami
- ❖ Konkrétní matematické výpočty – porucha schopnosti posoudit velikost či počet předmětů.
- ❖ Zachování kvantity – problémy v porozumění tomu, že kvantita se nemění s tvarem (tekutina v různých lahvích)
- ❖ Jednoduché přiřazení – Porucha schopnosti pracovat s konstantními matematickými čísly

Jak pomoci dítěti s touto poruchou

Zapojit dítě do činností související s počítáním. Např. vaření, kdy váží přísady atd. Děti by se měly nejprve naučit počítat a poznávat čísla než je začnou seskupovat do skupin. Potom by se měly naučit jednoduché operace s čísly pomocí řady čísel. Dětem, kterým dělají problémy aritmetické výpočty by měly být povoleny kalkulačky. Při předčasném používání však může dojít ke ztrátě příležitosti se zlepšit.

Specifická porucha jazyka řeči

V této oblasti více než v ostatních je třeba brát ohled na věk a vyspělost dítěte. V období školního věku dochází k velkému rozšiřování slovní zásoby a ke změnám ve vyjadřování. Dítě získá schopnost jazyk analyzovat a uvažovat o něm.

Typy jazykových poruch

- ❖ Porucha vyjadřování jazyka – řeč zní vzhledem ke věku nevyzrálé, dítě má potíže s pojmenováním věcí, vynechává slova ve větách atd. Často souvisí s poruchou čtení. Při vyšetřeních rodiče nahrávají dítě doma na diktafon, aby psycholog slyšel jeho běžné vyjadřování.

- ❖ Porucha vnímání jazyka – děti opomíjejí nebo si špatně vykládají co je jim řečeno. Rodiče by měli doma mluvit zřetelně a někdy i přehnaně artikulovat. Ujišťovat se, zda dítě rozumí co je po něm žádáno. Dítě by mělo sedět v předních lavicích.
- ❖ Verbální dyspraxie – je provázena obtížemi při provádění série pohybů nutných k vyjádření zřetelné řeči. Spočívá v kontrole orgánů mozku. Bývá spojena s obecnou nemotorností. Dítě má většinou v pořádku jazykové schopnosti, ale jeho řeč bývá nezřetelná.

Poruchy pozornosti

Schopnost soustředit se si dítě osvojuje postupně s nástupem do základní školy. O poruše pozornosti mluvíme v případě, že dítě nedokáže udržet pozornost a nevydrží u zadaného úkolu. Nedokáže dokončit úkoly, které začaly. Jsou velmi brzy vyčerpané a znovu navázání pozornosti bez odpočinku jim dělá značné problémy.

S těmito poruchami se setkáváme pětkrát častěji u chlapců. Většinou bývají spojeni s jinými poruchami učení.

Při přílišné aktivitě bychom měli dětem najít druh činnosti, ve které se vybijí.

Rady k usměrnění chování

Někteří lékaři doporučují dietu s vynecháním určitých umělých barviv, či látek vznikajících v ovoci a jiných potravinách. Musí být doplněna zvýšeným přísunem vit C. Tento způsob pomáhá jen v malém množství případů.

Některé povzbuzující léky mohou mít na děti s hyperaktivitou tlumící účinek. Systém braní těchto léků stanoví lékař a může být odlišný v jednotlivých případech.

Ve školním prostředí se tyto poruchy u žáků mohou řešit pomocí změn ve vyučovacích hodinách. Např. výklad vystřídá samostatná činnost, potom můžeme vymyslet zábavnou formu učení např. chemické pexeso atd.

Poruchy sekvenční organizace

Porucha schopnosti dávat věci do správného pořadí. Dítě nedokáže udržet správný směr, má problémy při určování času, používání kalendáře, znalost rozvrhu hodin atd. Poruchy se mohou odrazit i v běžném životě, např. pomalost oblékání, potíže s všeobecnými pravidly atd.

Těmto dětem často pomáhají pevně zakořeněné návyky. Učení se řad nebo výčtů je snazší pokud je převedeme do melodie.

Koordinace a nemotornost

Problémy s nemotorností mohou nastávat ve dvou oblastech motoriky.

- Hrubé motorické dovednosti – činnosti jako chůze, jízda na kole, skákání atd.
- jemné motorické dovednosti – činnosti v oblastech psaní, kreslení atd.

Typy nemotornosti

- ❖ Porucha plánování pohybu (dyspraxie) – dítě umí různé pohyby, ale dělá mu problém spojit je za sebou, aby dosáhlo splnění úkolu.
- ❖ Agnozie – poruchy v informačním systému tělesného vnímání. Potíže s určením polohy částí těla.

- ❖ Zrakově-prostorová vada – porucha orientačního smyslu při používání očí. Potíže s odlišováním pravé a levé strany, při orientaci na mapě, při zavazování tkaniček, chytání míče atd.
- ❖ Nízký tonus – bývá zjišťován při úplném uvolnění svalů. Někdy může být slabý nízký tonus přítomen, ale nemusí způsobovat nemotornost.

Při nápravě nemotornosti mohou pomoci jednoduchá cvičení, která navrhne fyzioterapeut. Při odstranění problémů např. se zavazováním tkaniček je prospěšné učit této činnosti postupně a v soukromí.

Sociální a emocionální vývoj

Sociální dovednosti, se člověk sám učí postupem času a nebo je přejímá od okolí jako fakt v chování. U některých dětí se mohou projevat nedostatky v sociálním citění. Tyto děti se nazývají „sociálně hluché“. Mnohdy nedokážou domyslet následky svého jednání. Např. necítí stud (mohou se svléknout na veřejnosti), jsou přátelští k cizím lidem, říkají netaktní věci, nerozumí výrazům tváře, vydávají neslušné zvuky atd.

Tyto problémy se většinou dají vyřešit opakovaným a důsledným vysvětlováním základních sociálních dovedností. Velký vliv v tomto případě mají rodiče.

Chování, které může vycházet ze specifické poruchy učení

Některé děti jsou schopny se se svými poruchami vyrovnat bez problémů, u některých může docházet k chování, které vede k problémům v životě.

- ❖ Vyhýbání se škole – některé děti mohou mít strach ze školy. Vymýšlejí si proto různé důvody, proč nemohou do školy jít. Buď mohou předstírat, že jsou nemocné, nebo jejich strach opravdu způsobí symptomy spojené se stresem. Tento strach by se měl odlišovat od Fobie ze školy, která je spojena spíše se strachem z odchodu z domu, než ze školy samotné. Rodiče by měli dítě podporovat ve školní docházce a nebrat na zřetel, že si dítě vymýšlí záminky.
- ❖ Vyhýbání se domácím úkolům – je potřeba určit čas ve kterém se dítě věnuje domácím úkolům. Kontrolovat zda nejsou pro dítě příliš náročné a popřípadě si promluvit s učitelem. Pokud je nějaká práce náročnější, dítě se musí naučit rozdělovat ji do etap.
- ❖ Sledování televize – děti s poruchou učení se často hned po příchodu domů dívají na televizi. Je třeba stanovit dobu, po kterou se děti mohou dívat na televizi a zároveň najít mimoškolní aktivity, které by dětem vyplnily volný čas.
- ❖ Podvádění – děti se mohou naučit, že podváděním vyrovnají svůj neúspěch. Je třeba s dítětem probrat důvody proč podvádí. Hlavní je ujistit ho, že rozumíme tomu proč chce podvádět a zároveň mu vysvětlit, že pro nás bude cennější to, čeho dosáhlo samo bez podvodů.
- ❖ Agrese – často zakrývá nízkou sebeúctu. Dítě si vybíjí tento pocit terorizováním spolužáku či mladších sourozenců. Důvodem může být i častá kritika ze strany rodičů nebo učitelů. Je třeba vyhýbat se situacím, ve kterých by dítě mohlo snadno selhat.
- ❖ Kontrola chování – děti se snaží kontrolovat chování druhých a říkají jim co mají dělat. Nejlépe je určit dítěti nějaké oblasti, ve kterých by mohlo rozhodovat samo (oblékání).

- ❖ Vzdávání se – Některé děti mohou vzdávat věci a úkoly ve chvíli, kdy nemohou přijít na jejich řešení. Je třeba mu vysvětlit, že něčeho může dosáhnout pouze, nebude-li se vzdávat.
- ❖ Ústup – Některé děti se vyrovnávají se svou poruchou tak, že se stáhnou do sebe. To může způsobit pozdější sociální problémy a deprese. V těchto případech by měl pomoci odborný psycholog.

Dospělost

U některých dětí poruchy postupem dospívání vymizí, ale u některých přetrvávají až do dospělosti.

Výhodou pro dospělého je, že se může věnovat oblasti do které jeho porucha nezasahuje, kdežto u dítěte se vyžaduje všestrannost. Příkladem toho, že i dítě, které má ve škole problémy se může v dospělosti prosadit jsou např. T.A.Edison, W. Churchill, A. Einstein a další. Všichni tito lidé přiznávají, že pro ně byla školní léta utrpením.

Dospělý člověk se sám může rozhodnout, zda o své poruše bude informovat své okolí. V žádném případě není žádnou povinností, hlásit tyto poruchy zaměstnavateli. Lidé mohou i v dospělosti pracovat na svém zdokonalení a procvičování oblastí ve kterých mají problémy.

Něco z praxe

V praxi se nejčastěji využívají dva druhy pomoci dětem se specifickými poruchami učení. Oba jsou zaměřeny na děti prvního stupně.

První z nich spočívá v tom, že je ve škole vytvořena speciální třída, ve které jsou pouze děti s poruchami učení. V každém ročníku existuje třída asi o 12 – 15 dětech. Učitelé mají dostatek času se jim jednotlivě věnovat. Problémem však bývá začlenění těchto dětí do kmenových tříd na druhém stupni. Nejsou schopny zvládat větší kolektiv dětí a mají problémy se zvládnutím tempa probírané látky.

Druhým systémem je to, že děti navštěvují normální třídy. Po vyučování si speciální pedagog bere děti s poruchami učení na zvláštní hodiny. V těch je znovu probíráno a procvičováno učivo, které se probralo v normálních vyučovacích hodinách. Tento způsob je lepší v tom, že děti nemají problémy se zvládnutím přechodu na vyučovací systém druhého stupně.

Můj závěr

O specifických poruchách učení by se daly napsat spousty slov a také již mnoho publikací bylo napsáno. Je třeba vybrat si z každé to, co pomůže budoucím učitelům zvládat výuku těchto dětí

Je velmi obtížné učit ve třídě s více žáky, kteří mají odlišné poruchy. Každý z nich totiž vyžaduje samostatný přístup. Úkolem učitele je, věnovat těmto žákům tolik pozornosti, aby se jim dostalo stejného vzdělání a stejných možností jako zdravým dětem.

Mezi námi je mnoho dětí a dospělých lidí se specifickými poruchami učení. Nepotřebují naši lítost ani kritiku. Naopak bychom jim měli pomoci v oblastech, které jsou pro ně problematické.